

Univerzita Komenského v Bratislave
Pedagogická fakulta

**RETROSPEKTÍVA A PERSPEKTÍVY
POSLANIA PEDAGOGICKEJ FAKULTY
UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE**

**Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
k 60. výročiu založenia Pedagogickej fakulty UK v Bratislave**

BRATISLAVA
2007

**RETROSPEKTÍVA A PERSPEKTÍVY
POSLANIA PEDAGOGICKEJ FAKULTY
UNIVERZITY KOMENSKÉHO V BRATISLAVE**

**Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencie
k 60. výročiu založenia Pedagogickej fakulty UK v Bratislave**

© Univerzita Komenského v Bratislave, 2007

Editori: Ing. Zuzana Obselková
                              Ing. Vojtech Vatolík, PhD.
                              Mgr. Anna Rollerová, PhD.

Jazyková úprava: Mgr. Anna Rollerová, PhD.
                              PaedDr. Jozefína Porubcová, CSc.

Recenzenti: Doc. PhDr. Ing. Milan Gnoth, CSc.
                              PhDr. Mária Matulčíková, CSc.

Na úprave zborníka
spolupracovala: Mgr. Eleonóra Nováková

ISBN 978-80-223-2416-8

TITULKOVANÉ PROGRAMY A VZDELÁVANIE SLUCHOVO POSTIHNUTÝCH

Darina Tarcsiová – Margita Schmidtová – Klaudia Guštafiková

Anotácia: Príspevok má dve relatívne samostatné časti. V prvej poukazuje na problematiku využívania IKT, konkrétne titulkovaných programov vo vzdelávaní sluchovo postihnutých, pričom sa opiera o výsledky výskumov v zahraničí. V druhej časti sa rozoberá grantová úloha, ktorej cieľom je vytvoriť princípy titulkovania pre žiakov prvého stupňa základnej školy. Opisuje jej postup, súčasný stav riešenia a úlohy do budúcnosti.

Kľúčové slová: sluchovo postihnutý, titulkovanie, titulkované programy, informačné a komunikačné technológie, vzdelávanie, adresát titulkov, formát titulkov, technická stránka titulkov, obsahová stránka titulkov, lingvistická, surdopedická a obsahová stránka titulkov.

Náš život je poznamenaný rozvojom a využívaním informačných a komunikačných technológií, ktoré za posledných 10 – 15 rokov zásadným spôsobom zmenili aj možnosti komunikácie sluchovo postihnutých, a to práve preto, že obchádzajú sluchový analyzátor a zameriavajú sa na nepoškodený zrakový analyzátor. Preto aj vzdelávanie osôb s rozličnými druhmi a stupňami sluchového postihnutia musí byť poznačené týmto vedecko-technickým pokrokom. Na základe výsledkov prieskumu medzi žiakmi, študentmi a ich pedagógmi sa zdá, že tento pokrok v súčasnosti oveľa viac ovplyvnil ich bežný život ako ich výchovno-vzdelávacie prostredie a podmienky, za akých sa vzdelávajú (Lisá, S. – Tarcsiová, D., 2006). Je to spôsobené tým, že nové technológie sú prístupné širokým vrstvám spoločnosti, a preto sú už súčasťou nášho voľného času aj rodinného prostredia.

Zdá sa preto, že je nielen žiaduce, ale dokonca nutné, aby sme ich viac implementovali aj v podmienkach výchovno-vzdelávacieho procesu, pretože to môže mať pozitívny dosah na výsledky ich vzdelávania, ale aj na ďalšie pracovné a spoločenské uplatnenie. Deje sa tak v poslednom desaťročí prostredníctvom niekoľkých programov iniciovaných rozličnými inštitúciami na národnej, európskej a medzinárodnej úrovni. EÚ a Európska komisia vyhlásili v roku 2000 program e-learningové vzdelávanie v digitálnom prostredí. V tejto súvislosti môžeme konštatovať, že takto formulované ciele platia aj pre oblasť špeciálneho školstva. Nejde o zanedbateľnú skupinu, pretože podľa zistenia Európskej únie asi 10 % populácie trpí nejakou formou postihnutia a predpokladá sa, že až 84 miliónov, t. j. asi 22 % (alebo každý piaty žiak z populácie detí školského veku) vyžaduje špeciálne vzdelávacie opatrenia, a to opatrenia v rámci hlavného vzdelávacieho prúdu alebo formou zaradenia do špeciálnej školy alebo špeciálnej triedy (Informační a komunikační..., 2003). Napriek tejto skutočnosti a obrovskej heterogenite tejto 10 % populácie neexistujú samostatné koncepcie ich využívania, čo má, samozrejme, svoje pozitíva, ale aj negatíva. Navyše v podmienkach osôb so špeciálno-pedagogickými potrebami je možné sa na IKT pozerat' z dvoch pohľadov a zároveň môžu plniť dve odlišné, ale vzájomne sa nevylučujúce funkcie:

1. **IKT ako súčasť vzdelávacieho prostredia,**
2. **IKT ako komunikačné či elektronické kompenzačné pomôcky na uspokojenie konkrétnych potrieb žiakov, ale aj ich učiteľov.**

Uvedomenie si tejto skutočnosti je veľmi dôležité, pretože je potrebné sa vyrovnat' aj s otázkou modifikácie hardwaru aj softwaru podľa špecifických požiadaviek jednotlivých skupín postihnutých, resp. v ideálnom prípade až prispôsobovanie sa potrebám jednotlivcov (Tarcsiová, D. a kol., 2006).

EÚ zrealizovala prieskumy v 17 štátoch Európy dotýkajúce sa situácie v oblasti IKT v špeciálnom školstve v rokoch 1999 – 2001 a priniesli informácie, ktoré by sa pravdepodobne potvrdili aj v našich podmienkach, aj keď v niektorých ukazovateľov sme určite ešte ale viac pozadu. Zároveň boli identifikované faktory, ktoré učiteľom bránia alebo naopak pomáhajú pri využívaní IKT v špeciálnom vzdelávaní (bližšie pozri Lisá, S. – Tarcsiová, D., 2006).

Štúdie realizované hlavne v USA sa zameriavajú na skutočnosť, akým spôsobom používanie IKT môže podporiť rozvíjanie gramotnosti na primárnom a sekundárnom stupni škôl pre sluchovo postihnutých (napr. Educational Applications..., 1994, McInerney, M. et al. 1999, Steinfeld, A., 1999.). V podmienkach EÚ, ale aj Slovenska sa takéto výskumy v širšom meradle nerealizovali, preto nie je možné komparovať tieto zistenia. V súvislosti s problematikou sluchovo postihnutých si najväčšiu pozornosť zasluhujú tieto skupiny:

obrazové titulky – titulkovacie technológie vytvárajúce text, ktorý sprevádza vizuálne a auditívne komponenty programov televízie, videa, DVD nosičov a ďalších prezentácií,

počítačové zariadenia – osobné počítače v triede vybavené hardwarovými a softwarovými aplikáciami, ako sú multimédia, hypertext, CD-ROM, a DVD – nosiče poskytujú zlepšenie a interaktívnosť v oblasti písaného anglického textu (Mc Inerney, K. – Osherd, D., 1999),

mobilný telefón.

Špecifickú, široko diskutovanú skupinu tvoria titulky a titulkované programy. Na podporenie tejto myšlienky vychádzame z výsledkov výskumov, ktoré sa realizovali v podmienkach USA (v EÚ ani na Slovensku o takých nevieme):

Rodda and Grove (In: Jelinek, M. S. – Jackson, D. W., 2006) argumentujú, že pre nepočujúce deti je čítanie najefektívnejší spôsob komunikácie, ktorý je oveľa lepší, ak porovnáваме orálnu metódu, totálnu komunikáciu a ďalšie formy komunikácie, nie je celkom jasné, nakoľko nepočujúcim pomáhajú dodatočné informácie k úplnému porozumeniu textu, ktorý sa im poskytuje prostredníctvom titulkov. V každom prípade výskumy ukazujú na skutočnosť, že titulky vo všeobecnosti sú pomocou pre nepočujúcich, ak sa porovnáva porozumenie programov s titulkami bez nich (I. T. Accessibility Toolkit..., 2000), a zároveň sa zistilo, že obidve skupiny – počujúce aj nepočujúce osoby – majú lepšie výsledky pri prezentácii s vizuálnym obrazom aj s titulkami, ako keď je prezentovaný len jeden z týchto komponentov,

Mc Inerney et al. (2005) tvrdia, že mnohí výskumníci sa zhodujú v tom, že u sluchovo postihnutých dochádza k učeniu sa gramotnosti predovšetkým v sociálnych kontextoch a že k určitému stupňu učenia sa týchto študentov dochádza prirodzene ako dôsledok ich snahy pripojiť sa a komunikovať s ostatnými. Preto je potrebné vytvárať také vyučovacie stratégie, ktoré by podporili prirodzené sociálne učenie a gramotnosť, napr. vystavovať študentov širokej škále písaných materiálov vo fyzickom prostredí bohatom na písmo, demonštrovanie písanej, posunkovej reči a vzťahu medzi nimi, vytvárať možnosti experimentovania s čítaním a písaním v prostredí bez rizika a s podporou.

Problematika titulkovania pre osoby so sluchovým postihnutím sa rieši v našich podmienkach aj legislatívne v zákone o vysielaní a retransmisii č. 308/2000, kde je uvedené: *Vysielaťel na základe zákona je povinný vo vysielaní televíznej programovej služby zabezpečiť skrytým alebo otvorenými titulkami najmenej 25 % všetkých vysielaých programov na každom programovom okruhu, a to do piatich rokov od nadobudnutia účinnosti tohto zákona. Okrem toho zákon ukladá aj zabezpečiť 1 % tlmočenia do posunkovej reči nepočujúcich.*

S naplňaním vyššie spomenutého percenta sú určité problémy a nič sa v spomínanom zákone nehovorí o potrebe titulkovať aj programy pre deti, čo je, samozrejme, špecifická oblasť, s ktorou nemáme žiadne praktické skúsenosti, ale ani teoretické poznatky, ba dokonca neexistujú exaktné informácie o tom, ako titulkovať pre dospelých sluchovo postihnutých. Museli sme preto čerpať zo skúsenosti Českej republiky a literatúry zo zahraničia. Z tejto nám vyplynulo, že na titulkovanie – titulkované programy je možné nazerať z viacerých pohľadov, ktoré sa vzájomne dopĺňajú, ale aj prelínajú:

Z pohľadu adresáta:

Titulkované programy sú určené pre viaceré skupiny osôb a aj ich využitie je oveľa širšie ako len pre osoby nedoslýchavé, nepočujúce, ohluchnuté a nepočujúce. Skryté titulky si ale našli od začiatku svoje uplatnenie aj v iných oblastiach a stali sa dôležitým komunikačným kanálom aj pre osoby mimo okruhu osôb so sluchovým postihnutím – napr. pre osoby, ktoré sa učia druhý jazyk, osoby so špecifickými poruchami učenia, pre národnostné a jazykové menšiny (Television Access..., 2006).

V prvopočiatkoch však titulky boli určené prevažne na preklad z jedného jazyka do druhého, pričom v tomto prípade sa prekladali len dialógy jednotlivých osôb, až neskôr sa orientovali aj na populáciu osôb so sluchovým postihnutím. Okrem vyššie spomenutých možností sa zdá, že titulky majú svoje uplatnenie aj v komerčnej oblasti, (reštaurácie, kluby, fitnes kluby), kde je potrebné nezvyšovať hluk v miestnosti, resp. nerušiť ďalšie osoby, ale zároveň zabezpečiť pre osoby aj možnosť vnímať televízny program.

Z pohľadu formátu (druhu) titulkov:

Z pohľadu druhu titulkov môžeme hovoriť o viacerých formátoch, ktoré zabezpečujú rozličné potreby jednotlivých osôb so sluchovým postihnutím. Najčastejšie, a to značne zjednodušene, sa v našich podmienkach stretávame s klasifikáciou titulkov na dva základné druhy titulkov – otvorené a skryté titulky.

V zahraničnej literatúre sa titulky klasifikujú nasledovne (Audience and Applications, 2006, Captioning...2006, Hasselbring – Glaser, 2006, Television Access..., 2006):

1. otvorené/zatvorené titulky (Open Captioning/Closed Captioning)
2. priame/nepriame titulky (Online Captioning/Offline Captioning)
3. statické/dynamické titulky (Pop on Captionin/Roll up Captioning)
4. doslovné titulky/upravované titulky (Verbatim Captioning/Edited Captioning) (bližšie pozri Tarciová a kol., 2006).

Pri zameraní sa na problematiku titulkov je potrebné uviesť si nasledovné skutočnosti:

- ide vlastne o pohyb, na televíznej obrazovke sa vyskytujú slová, frázy, vety, ktoré sú prepisom hovoreného jazyka,
- pri čítaní titulkov je veľmi dôležitá krátkodobá pamäť,
- na prečítanie textu je potrebná určitá úroveň čitateľskej zručnosti,
- na prečítanie textu existuje len určitý obmedzený čas,
- na rozdiel od printových médií nie je možné opakovaně sa k textom vracieť,
- porozumenie deja, obsahu je spojením informácií získaných z obrazu a z textu.

Vyššie spomenutú medzeru v informáciách a skúsenostiach sa snažíme zaplniť našou grantovou úlohou, ktorej názov je *Využívanie technológií v procese nadobúdania čitateľských zručností u sluchovo postihnutých žiakov prvého stupňa základnej školy so zameraním na vytvorenie a overenie základných princípov tvorby titulkovaných programov* a rieši sa v období rokov 2005 – 2007.

Nazdávame sa totiž, že táto problematika sa netýka detí so sluchovým postihnutím, ktoré sú vzdelávané v základných školách pre sluchovo postihnutých, ale tých, ktorí sú integrované v bežných školách. A navyše zdá sa, že deti a mládež so sluchovým postihnutím sú rovnako televíznou generáciou ako ich počujúci rovesníci, a preto je potrebné čas strávený pred televíznym prijímačom využiť efektívnejšie. Na dôležitosť tejto problematiky v oblasti pedagogiky sluchovo postihnutých poukazuje aj skutočnosť, že sa začína používať termín „television literacy“ – televízna gramotnosť (Jelinek, M. S.- Jackson, D. W., 2005).

Celý projekt pozostáva z nasledujúcich krokov:

- Výber primeranej literárnej predlohy, pričom podmienkou je, aby bola k dispozícii už vytvorená nahrávka na VHS alebo DVD kazete. Ideálny je súbor príbehov, ktoré by neboli veľmi dlhé, aby sa dali v prípade potreby aj opakovane pozerať.
- Výber konkrétnych príbehov a ich doslovný prepis.
- Úprava doslovného prepisu zo stránky lingvistickej a surdopedickej.
- Technická úprava titulkov priamo v titulkovacom štúdiu.
- Prvé pokusné otitulkovanie príbehov.
- Kontrola synchronizácie titulkov a obrazu. Sekundárna úprava titulkov zo stránky technickej, lingvistickej aj surdopedickej.
- Otitulkovanie príbehov na základe upravenej verzie.
- Vytvorenie štyroch modifikácií titulkovaných príbehov (farba, font, veľkosť písma, dĺžka zotrvania na obrazovke).
- Overenie otitulkovaných príbehov na I. stupni základnej školy – v školách pre sluchovo postihnutých a v integrovaných podmienkach.
- Vytvorenie princípov titulkovania pre deti so sluchovým postihnutím.

Vzhľadom na vyššie spomenuté sme vybrali Knihu príbehov Kubko a Maťko, ktorá má vytvorený aj DVD nosič Pásli ovce valasi a konkrétne dva príbehy:

- Ako Kubko s Maťko vatru preskakovali
- Ako Kubko s Maťkom našli poklad na Jána

Na základe poznatkov z literatúry, komunikácie s pedagógmi na školách pre sluchovo postihnutých a s dospelými sluchovo postihnutými sme si stanovili tieto bazálne východiská:

- malo by ísť o statické titulky,
- malo by ísť o offline titulky,
- titulky by mali byť umiestnené na spodnej časti obrazovky,
- malo by ísť o upravované titulky.

Pri realizovaní titulkov pre deti teda môžeme hovoriť o dvoch stránkach:

- technickej stránke titulkov,
- obsahovej stránke titulkov.

Technická stránka titulkov

Okrem vyššie spomenutých základných predpokladov (statické titulky, offline titulky, umiestnenie na spodnej časti obrazovky) za ďalšie veľmi dôležité považujeme aj nasledovné:

- dĺžku titulkov,
- čas ponechania titulku na obrazovke,
- farbu titulku,
- veľkosť písma titulku,
- font písma.

Dĺžka titulkov – ideálne by bolo, ak by titulky boli len jednoriadkové, aby sme mali istotu, že dieťa je schopné ich prečítať. Zdá sa ale, že je potrebné uvažovať aj o dvojriadkových titulkoch vzhľadom na informácie v auditívnej stope a potrebu sprístupniť ich aj pre deti so sluchovým postihnutím. Dôležité je uvedomiť si, že do titulkov musíme dostať aj ďalšie informácie, ktoré nie sú v auditívnej stope, čím sa dĺžka titulkov samozrejme zvyšuje. Dĺžka titulkov má potom priamy vplyv na čas, počas ktorého je titulok ponechaný na obrazovke.

Čas ponechania titulku na obrazovke – v titulkovaní pre dospelé osoby platí zásada, že jednoriadkový titulok má na obrazovke zostať minimálne 3 sekundy, pri dvojriadkových titulkoch by to malo byť ešte o 1 – 2 sekundy viac. Z toho sme vychádzali, ale našou snahou bolo, samozrejme, pre deti podržať titulok na obrazovke čo najdlhšie, pokiaľ to obraz dovoľuje. V niektorých prípadoch sa teda stalo, že aj veľmi krátky jednoriadkový titulok bolo možné podržať pomerne dlho a naopak, ťažší, dvojriadkový titulok sme buď museli skrátiť, alebo sme mohli využiť len čas, ktorý sme mali k dispozícii.

Farba titulku – pri titulkovaní pre sluchovo postihnutých vo všeobecnosti sa zvyčajne využíva viacero farieb na označenie jednotlivých osôb, resp. ruchy a komentár. Využitie farieb závisí od skutočnosti, či titulky sú umiestnené v „rámikoch“ alebo nie. Farby titulkov jednotlivých osôb, ale aj zvukov, prípadne komentára musia byť natoľko odlišné, aby nebol problém ich identifikovať. O preferovanej farbe titulkov pre sluchovo postihnutých sa v literatúre komunikuje len zriedkavo.

Veľkosť písma titulku – veľkosť písma titulku je, samozrejme, možné meniť. Platí zásada, že veľkosť písma by mala byť taká, aby nerušila osobu pri pozeraní, umožňovala jej bez problémov vnímať obrazové informácie a zároveň aj čítať informácie v titulkoch. Veľkosť písma titulkov závisí aj od dĺžky titulku – priamo ju ovplyvňuje.

Font písma a formát písma – preferuje sa formát Times New Roman alebo Arial, pričom sa používa tučné písmo, kurzíva, ale aj jednoduché písmo. Niekedy sa iným formátom písma odlišuje priama reč, resp. naopak komentár.

Obsahová stránka titulkov

Pri obsahovej stránke titulkov hovoríme o troch relatívne samostatných, ale vzájomne spätých oblastiach – lingvistická, surdopedická, samotná obsahová stránka.

Lingvistická stránka titulkov – titulky musia byť správne po stránke gramatickej aj štylistickej, pričom ale musia rešpektovať vývinovú úroveň hovoreného jazyka detí 1. stupňa základnej školy.

Surdopedická stránka titulkov – túto stránku chápeme v dvoch smeroch. V prvom rade je to úprava titulkov tak, aby rešpektovali odlišnosti vývinu detí so sluchovým postihnutím na prvom stupni základnej školy zo stránky jazykovej i kognitívnej a na druhej strane je to doplnenie takých informácií do titulkov, ktoré sú mimo dialógu osôb, resp. komentár, ktorý sa číta „pod obraz“. Druhú skupinu tvoria rozličné zvuky, ktoré sprevádzajú osoby, zvieratá, veci, ich činnosti, resp. konanie.

Samotná obsahová stránka titulkov – v tejto oblasti sme sa pridržiavali zásady, že titulky musia obsahovať všetky informácie, ktoré sú prístupné aj intaktným divákovi. Nemá ísť teda o takú modifikáciu titulkov, ktorá by mala za následok menej informácií, resp. obmedzené informácie, pretože sme sa snažili dodržiavať Vygotského princíp zóny najbližšieho vývinu, ktorá hovorí, že na deti je potrebné klásť o jeden stupeň vyššie požiadavky, ako sú ich reálne schopnosti, pretože len takto ich môžeme primerane motivovať, ale aj následne rozvíjať.

Konkrétna ukážka z otitulkovaného príbehu:

Ako Kubko s Maťkom našli poklad na Jána

Doslovný prepis:

Pes: vije

Maťko: Ba či vieš, Kubko, že na Jána poklady zo zeme vyhárajú?

Rozprávač: Rečie raz takto podvečer Maťko. A bolo vám to akurát na Jána.
 Kubko: Ba čo nepovieš?
 Maťko: Ba veru, že hej.
 Maťko: Veďže vyčkaj do polnoci!
 Kubko: Pššt....., .keď bude sova húkať, no.

Upravený prepis príbehu:

Úvod: V lese na lúke v kolibe žili dvaja valasi Maťko a Kubko. Pásli ovečky a údili oštiepky (syr). Pomáhal im pes Dunčo.

Hluché miesto: Je večer. Lietajú svätajánske mušky.

Raz večer sedeli pred kolibou a rozprávali, že podľa povesti na Jána, to je 24. júna sa ľudom ukázu skryté poklady.

Pes: Aúú, aúú, ... zavíja Dunčo.

Maťko: Ba či vieš Kubko, že na Jána poklady zo zeme vystupujú?

Rozprávač: Hovorí raz podvečer Maťko. A bolo vám to na Jána.

Kubko: Ba čo nepovieš?

Maťko: Ba veru, že áno.

Kubko chcel hneď poklady hľadať.

Maťko: Veďže vyčkaj do polnoci!

Kubko: Ako budeme vedieť, že je polnoc?

Maťko: Pššt, ticho....., keď bude sova húkať hú, húú (zvuk).

M + K Počúvajú rôzne zvuky.

Vzhľadom na vyššie spomenuté skutočnosti sme vyššie dva spomínané príbehy otitulkovali v štyroch rozličných modifikáciách, pričom sme menili len technickú stránku titulkov (farbu, ohraničenie, čiastočne rýchlosť, font písma).

Charakteristika prvej modifikácie:

Použili sme len jednofarebné – biele titulky, ktoré majú čierny okraj a nie sú umiestnené v ohraničenom rámmiku. Priama reč bola zaznamenaná kurzívou, rozprávač tučným písmom. Nebol urobený rozdiel medzi komentárom a rozprávaním rozprávača. Zvuky boli písané vo všetkých modifikáciách s malým začiatočným písmenom, pričom v zátvorke bol pridelený konkrétnej činnosti, osobe zvierat'u...

Charakteristika druhej modifikácie:

Druhá verzia je realizovaná s farebnými titulkami, ktoré ale nie sú umiestnené v ohraničenom rámmiku. Rozprávač je žltou, komentár fialovou farbou, modrou farbou je označený Maťko, červenou Kubko, bielou farbou sú označené zvuky. Priama reč je uvádzaná kurzívou, ktorá nie je zvýraznená, všetky ostatné titulky sú uvádzané tučne.

Charakteristika tretej modifikácie:

Tretia modifikácia je farebne rovnaká ako predchádzajúca, vymenili sme len charakteristiky písma. Priama reč je uvádzaná tučne a zvyšné titulky sú kurzívou.

Charakteristika štvrtej modifikácie:

Pri štvrtej modifikácii sú titulky umiestnené v čiernom rámmčeku, pričom farby sú zachované tak ako pri predchádzajúcich verziách (Maťko – modrý, Kubko – červený, zvuky – biela farba, rozprávač – žltá farba, komentár – fialová farba). Priama reč je označená tučným písmom a komentár, zvuky a rozprávač tučnou kurzívou.

V ďalšom období nás čaká overovanie týchto príbehov na I. stupni základnej školy, za čím bude nasledovať analýza, syntéza a komparácia výsledkov a pokus o vygenerovanie základných princípov titulkovania pre žiakov so sluchovým postihnutím v podmienkach Slovenskej republiky, resp. nové titulkovanie na základe získaných výsledkov.

Literatúra:

1. [Citované 25. 6. 2006] Dostupné na: <http://www.futureofchildre.org>
2. Audience and Applications – Deaf, deaf, Deafened and Hard of Hearing Consumer. [Citované: 13. 6. 2006]
3. Dostupné na: <http://www.cab-acr.ca/english/social/captioning/captioning.pdf>
4. Dostupné na: <http://www.jdsde.oxfordjournals.org/cgi/reprint/6/143.pdf>
5. Educational Applications of technology for Deaf Students. American Annals of the Deaf, 139, 1994 (Report on a national symposium).
6. HASSELBRING, T. S.: Use of Computer Technology to Help Students wit Special Needs.
7. I.T.Accessibility Toolkit (2000). Basic of Cationing for the Deaf and Hard of Hearing (nedatované). Key Data on Education in Europe. Luxembursko: Eurydice 2000.
8. Informační a komunikační technologie ve speciálním vzdělávání. (Současný stav v 17 evropských zemích). Praha: MŠM a T 2003, 36 s. ISBN 87–90591-31-3.
9. JELÍNEK, M. S. – JACKSON, D. W. Television Literacy: Comprehension of Program Kontent. Using Closed-Captions for the Deaf. [Citované dňa 15. 8. 2005]
10. McINERNEY, RILEY, K. – OSHER, D. (1999). Technology to support literacy stratesgues for students who are deaf. Final report. 1999 [Citované 6. 10. 2005]. Dostupné na: <http://www.air.org.techideas.deaf.pdf>.
11. STEINFELD, A.: The Benefit of the Deaf of real – time captions in a mainstream clasroom enviroment. [Citované dňa 20. 8. 2006] Dostupné na internete: http://www.cs.cmv.edu/astein/pub/AS_RTCdiss.pdf.
12. TARCSIOVÁ, D. – DOMANCOVÁ, I. – SCHMIDTOVÁ, M. – MIKULÁŠOVÁ, J. – GUŠTAFÍKOVÁ, K. – ŠUFLIARSKY, M. : Titulkovanie a titulkované programy – prostriedok na prekonávanie informačnej a komunikačnej bariéry osôb so sluchovým postihnutím(zadané do tlače).
13. TARCSIOVÁ, D. – LISÁ, S.: Informačné a komunikačné technológie v špeciálnom školstve s užším zameraním na žiakov a študentov so sluchovým postihnutím (zadané do tlače).
14. Television Access Services – Literature Review. Ofcom – office of communication. [Citované 5. 9. 2006] Dostupné na : <http://www.ofcom.org.uk/consult/condocs/accesservs/litrereview/pdf>
15. Zákon NR SR č. 308/2000 o vysielaní a retransmii.

Príspevok je súčasťou grantovej úlohy KEGA č. 3/3030/05: Využívanie technológií v procese nadobúdania čitateľských zručností u sluchovo postihnutých žiakov prvého stupňa základnej školy so zameraním na vytvorenie a overenie základných princípov tvorby titulkovaných programov.

Doc. PaedDr. Darina Tarcsiová, PhD.

Mgr. Margita Schmidtová, PhD.

Mgr. Klaudia Guštafiková

Katedra špeciálnej pedagogiky PdF UK

Račianska 59

813 34 Bratislava

e-mail: darina.tarcsiova@fedu.uniba.sk

e-mail: margita.schmidtova@fedu.uniba.sk

e-mail: klaudia.gustafikova@fedu.uniba.sk